

STUDIE, VERGOELIJKING, POPULARISERING

Perspectieven op artikel 3 lid 1 van de Vereniging ‘Het Bilderdijk-Museum’

Joris van Eijnatten

‘Als spreker dit jaar wordt in eerste instantie aan een theoloog gedacht’, notuleerde de secretaris van het bestuur van de Vereniging Het Bilderdijk-Museum op 22 april 1986. Tussen haakjes voegde hij de suggestie toe: ‘Dhr Zwaan zou over enige jaren een lezing kunnen houden over de oordelen van versch. confessionelen over B.’ Het werd uiteindelijk een lezing van de neerlandicus Piet Buijnsters over de toekomst van het Bilderdijk-onderzoek.¹ Acht maanden later, op 13 december 1986, ontspoon zich geheel volgens het jaarlijkse vergaderritueel ‘een gedachtenwisseling aangaande de spreker van 1987.’ Ditmaal opperde een bestuurslid de mogelijkheid André Hanou een lezing te doen geven over ‘Kinker en het genootschapsleven’. Hanou kwam wel aan de beurt, zij het pas in 1996 met een lezing over Kinkers wereldstaat. Een tweede optie betrof opnieuw ‘een theoloog over Bild.’s godsbeleving.’ Naar aanleiding van dit voorstel meende ‘dhr Zwaan zulks na het boek van Bavinck eigenlijk onnodig.’ Na enige discussie, waarbij de heer Zwaan zich bereid verklaarde in 1988 de honneurs waar te willen nemen, concludeerde de voorzitter ‘(n.a.v. het noemen van de vroegere lezing door dhr. Van der Hoeven) dat het heden ten dage moeilijk is iemand te vinden die B. op dit terrein zonder vooringenomenheid behandelt.’ Ter vergadering werd nog het idee gelanceerd om de heren Schram en Zwaan (twee bestuursleden dus) een duo-optreden te laten verzorgen. Uiteindelijk zouden Joost Kloek en Piet Gerbrandy de lezingen van 1987 houden en Berry Dongelmans die van 1988.²

Er is niet meer geprobeerd een theoloog voor de jaarvergadering te strikken. Meenden de bestuursleden inderdaad dat er aan de studie van Herman Bavinck uit 1906 nog weinig toe te voegen viel? Of wilde men ongelukken zoals de ‘vroegere lezing door dhr. Van der Hoeven’ voorkomen? Dr. Mr. M.B. van der Hoeven had op 14 december 1974 ten overstaan van 29 toehoorders een nogal kritisch verhaal te berde gebracht over ‘Bilderdijk als geschiedschrijver en jurist’.³ Volgens de door secretaris Jan Bosch gemaakte notulen van de algemene ledenvergadering had Van der Hoeven ‘met verve in een welsprekend betoog de kritische resultaten’ meegedeeld van zijn onderzoek naar de *Geschiedenis des Vaderlands*. Bilderdijs dertiendelig geschiedwerk gaf blijk van ‘zelfoverschatting (vooral ook van zijn geheugen), betweterij, grenzenloze overdrijving en nostalgisch verlangen naar het verleden. (...) Spr. typeert het voorts als partijdig en enghartig.’ Als ‘wetenschappelijk werk’ was het ook nog eens ‘beneden de maat’. In de discussie na afloop bracht Jan Bosch, kennelijk in een poging te redden wat er nog te redden viel, ‘het door en door

romantisch karakter van àl Bilderdijks werk, ook het quasi-wetenschappelijke' ter sprake. De voorzitter (Veenstra) dankte ten slotte de spreker door hem te prijzen als 'een voortreffelijk didacticus.' Bilderdijk, concludeerde Veenstra diplomatiek, 'is ons als mens nader gekomen.' Op veel morele steun vanuit het bestuur kon de kritische Mr. van der Hoeven blijkbaar niet rekenen.

Artikel 3 lid 1 van de huidige statuten, in notariële akte neergelegd op 16 juli 1992, luidt: 'De vereniging heeft ten doel het bevorderen der studie omtrent de persoon, het werk en de kring van Mr Willem Bilderdijk, en het wekken en versterken van belangstelling daarvoor'. Hoe heeft de Vereniging zich sinds 1908 van deze taak gekweten? Om dezelfde vraag net iets anders te formuleren: hoe heeft zij in de afgelopen honderd jaar de twee in artikel 3 besloten elementen geïnterpreteerd? Wat verstond zij onder 'het bevorderen der studie' en wat onder het 'wekken van belangstelling'? De hierboven geciteerde notulen en de diverse bijdragen voor deze bundel geven er wellicht aanleiding toe, de vraag nóg scherper te stellen. Hoe duidelijk trok men in die honderd jaar de grens tussen de bevordering der Bilderdijk-studie en de Bilderdijk-vergoelijking?

Laten we ter verduidelijking even teruggaan naar het begin, naar de redactie en de auteurs van het gedenkboek van 1906. Zij hadden het onderscheid tussen studie en vergoelijking waarschijnlijk niet eens herkend. In de bundel ontbrak naar huidige maatstaven een werkelijk kritische reflectie volledig. Neem het thema dat bij uitstek vergoelijking in de hand werkte, namelijk Bilderdijks religieuze opvattingen. De bundel bevatte artikelen over 'Bilderdijk als calvinistisch Nederlander' door Johannes Postmus, 'Bilderdijk's verhouding tot de roomsch katholieken' door Hendrik Willem Evert Möller en 'Bilderdijk beschouwd als profeet' door Anthony Brummelkamp, terwijl Mattheus Cornelius Nieuwbarn O.P het 'filosofisch element' in zijn werk besprak. Postmus portretteerde de 'oorspronkelijke', zichzelf altijd gelijk blijvende Bilderdijk als een echt vaderlandsgezinde antirevolutionair, die op onverzettelijke wijze het vaderland weer op het voorbestemde pad der historie probeerde te zetten. 'Beslist, ja vierkant heeft zich dus Bilderdijk, als calvinistisch Nederlander, geplaatst tegen de revolutie en het revolutie-beginsel.'⁴ Voor de katholiek Möller, die in 1907 op Vondel zou promoveren, was Bilderdijk aanhanger van het 'echte protestantisme'. Dat kwam erop neer dat hij geloofde in Christus, evenals de rooms-katholieken, maar in tegenstelling tot hen zijn eigen individuele overtuiging volgde in de nadere bepaling van de leer.⁵ Volgens de predikant en journalist Brummelkamp had Bilderdijk de vervulling van zijn opdracht als profeet moeten betalen met isolement en uitsluiting. Het volk waardeerde zijn terechtwijzingen maar ook zijn vertroosting niet; Bilderdijk wierp zijn leven lang parels voor Hollandse zwijnen. Pas na zijn dood, en als gevolg van zijn Leidse *privatissimum* en zijn Teisterbantse poëzie, deed hij 'het nationaal besef, het echt Nederlandsche bewustzijn' uit zijn sluimering ontwaken.⁶ Ten slotte zette de kunsthistoricus Nieuwbarn in zijn bijdrage aan het Bilderdijk-gedenkboek de fundamente van het denken van deze 'wetenschappelijke reus' uiteen. 'Gronddenkbeeld' van Bilderdijks amateurfilosofie was volgens de dominicaan het bestaan van een

onbewogen beweger van het AI, een oneindig en volmaakt ‘vormbeeld’ waarvan elk creatuur een afdruk bezit.⁷

Bilderdijk als antirevolutionaire calvinist, als orthodoxe christen, als geweten van de natie, als architect van een integrale wijsbegeerte. De vier beelden vormen een aardige afspiegeling van de levensbeschouwelijk georiënteerde, politiek-maatschappelijke groepen die in 1906 nog druk in de weer waren het publieke domein te veroveren. Hun wereld werd herkenbaar ingekaderd door min of meer eenduidige geloofstradities en de nationale staat. ‘Studie’ en ‘vergoelijking’ waren in hun ogen vanzelfsprekend verstrengeld. Een eeuw later is zowel de Vereniging als de wereld die zij conform artikel 3 lid 1 van het belang van Bilderdijk dient te overtuigen, ingrijpend veranderd. Wat vertellen de diverse bijdragen in dit gedenkboek over die verandering en over de rol van de Vereniging daarin? Wat heeft de Vereniging gedaan om het kritisch-academisch onderzoek naar Bilderdijk aan te moedigen? Welke moeite heeft zij zich getroost om Bilderdijk te populariseren? En: herdenken wij honderd jaar Bilderdijk-studie of een eeuw Bilderdijk-vergoelijking?

We gaan verder met 1906, het jaar waarin ‘op machtiging der Bilderdijk commissie’ het luxueuze gedenkboek *Mr. Willem Bilderdijk* verscheen. Het was een groots opgezette poging om een dichter die door een deel van de culturele elite nauwelijks nog serieus werd genomen, opnieuw te taxeren. Nederlanders van allerlei levensbeschouwelijke oriëntatie werd gevraagd een bijdrage te leveren om het onrecht dat de natie Bilderdijk had aangedaan, te herstellen. Het ging de commissie niet om kritisch wetenschappelijk onderzoek of popularisering, maar om herdenking en herwaardering van een Nederlander die het niet minder dan Vondel, Grotius of Rembrandt verdiende voor de eeuwigheid te worden gecanoniseerd. Berry Dongelmans laat zien hoe de productie van het in de fraaie Cheltenham-letter gezette en met unieke plantaardige motieven versierde boek in zijn werk ging. Aan het begin van de herfst lag de gedenkbundel in de winkel. Over de oplage zijn we helaas niet geïnformeerd. Dongelmans constateert dat de prijs weliswaar geen obstakel was voor verspreiding onder een groter publiek, maar dat de inhoud van veel artikelen toch niet voor iedereen toegankelijk zal zijn geweest. Hij eindigt zijn bijdrage toepasselijk met een krantencitaat. Bilderdijk, stelde een journalist in oktober 1906 vast, werd door een keur aan liefhebbers goed en grondig gelezen, maar aan ‘de schare’ ging hij vooralnog geheel voorbij.

In 1906 ging het, nogmaals, om herdenken en herwaarderen, een activiteit die het uit elkaar houden van studie en vergoelijking niet bij voorbaat in de hand werkt. **Dat blijkt ook uit de door Abraham Kuiper op verzoek van de Bilderdijk-Commissie gehouden redevoering over *Bilderdijk in zijne nationale beteekenis*. Jan de Bruijn toont in een vermakelijk opstel aan dat het publiek, voor het overgrote deel antirevolutionairen en heren en dames van stand, massaal afkwam op Kuipers optreden in het Amsterdamse Concertgebouw. Er ontstond een ware stormloop op de toegangskaartjes, niet om Bilderdijk maar om de 69-jarige redenaar. Die maakte met zijn lofrede een overweldigende indruk op zijn gehoor. Veel kritische studie lag aan zijn eerbetoon niet ten**

grondslag, hoewel Kuyper als docent literatuurgeschiedenis een kenner moet zijn geweest van Bilderdijs poëzie. Maar het ging Kuyper ook niet om studie; zijn rede is vooral een voorbeeld van onkritisch herwaarderen.

Overigens stelden de oorspronkelijke statuten van 1908 in dit opzicht geen eisen. De Vereniging diende zich te richten op collectievorming en -ontsluiting.⁸ August den Hollander beschrijft in zijn bijdrage hoe en waar de collectie van de Vereniging zoal werd ondergebracht. Van het Stedelijk Museum ging zij naar een bovenlokaal van de Amsterdamse universiteitsbibliotheek om uiteindelijk in 1930 onderdak te vinden in een pand aan de Keizersgracht. De locatie werd welwillend ter beschikking gesteld door de Vrije Universiteit. De VU heeft sindsdien met dankbare instemming van de Vereniging de collectievorming en -ontsluiting gesteund. Waarom eigenlijk? De toenmalige penningmeester Jacobus Wille, in 1930 de drijvende kracht achter de verhuizing naar de VU, had de directeurs van die instelling ervan weten te overtuigen dat Bilderdijk primair toebehoorde aan de ‘orthodox-Protestantsche volksgroep, die in de Vr. Univ. belichaamd schijnt in het Nederlandsche volksbewustzijn.’ Geheel vrijblijvend was die warme aandacht van de VU voor de figuur van Bilderdijk dus niet. Maar de werkelijkheid is ingewikkelder. Bilderdijk mocht dan door een protestantse, antirevolutionaire universiteit gebruikt worden als instrument ter bevestiging van haar identiteit, tegelijk werd hij door deze annexatie gedemocratiseerd. De Vereniging was opgericht door een culturele elite die het om diverse redenen tot zijn taak had gerekend zich over Bilderdijk te ontfermen. Nu was het vooral de maatschappelijke, voornamelijk gereformeerde achterban van de VU die de dichter als een belangwekkend historisch figuur kende en erkende.

Naarmate de tijd voortschreed verdween die achterban en moest de Vereniging en haar collectie opnieuw een plekje vinden aan een ‘gewoon bijzondere’ universiteit. Maar het was mede via de VU dat er schot kwam in de popularisering van Bilderdijk, al werden hij en de Vereniging zo’n beetje het eigendom van het neocalvinistisch volksdeel. De VU leverde een flink aantal verenigingsbestuurders. Daar zaten kleurrijke figuren tussen, geheel in de traditie van de stichters van de Vereniging, die eveneens ‘rare kostgangers’ waren geweest. Gerrit Schutte laat zien dat het de VU-historicus Adriaan Goslinga was die in de jaren 1930 als voorzitter de Vereniging eerst goed op de kaart zette, ondanks of dankzij de concurrentie met Het Bilderdijk Genootschap. Hij en penningmeester Wille waren ervoor verantwoordelijk dat de statuten gewijzigd werden en dat de Vereniging een wetenschappelijk gezicht kreeg. Toen Goslinga in 1954 het vaandel doorgaf aan Willem Johannes Hubertus Caron, was de overname voltooid. Hij werd voorzitter van een bestuur en een Vereniging van voornamelijk orthodox-protestantse, geestelijk aan de VU gelieerde leden. De keuze van voorzitters – en Schutte toont aan dat de ene kostganger inderdaad nog aparter was dan de ander – geeft trouwens heel helder de relatie tussen de vereniging en de buitenwereld aan. De Leidse neerlandicus Gerrit Kalff was in 1908 als vertegenwoordiger van de culturele elite de eerste voorzitter geweest. In de woelige jaren zestig, na een heuse affaire die bestuur en Vereniging

flink opschudde, kwam er opnieuw een neerlandicus van ‘buiten’ aan het bestuurlijke roer. Dat was de aan de UvA werkzame Fokke Veenstra. Zijn opvolgers waren Leen Strengholt en Joost Kloek, respectievelijk verbonden aan de VU en de Universiteit Utrecht. Intussen was de band met de VU-achterban vervaagd. Tegen de tijd dat Joris van Eijnatten het voorzitterschap overnam, was de keuze voor opnieuw een aan de VU werkzame wetenschapper al lang niet meer ingegeven door geestelijke verwantschap, maar door het strategisch belang.

Artikel 3 lid 1 van de statuten van 1992 is een vrijwel letterlijke herhaling van het overeenkomstige artikel van 1937: ‘Het doel van de Vereeniging is het bevorderen der studie omtrent den persoon, het werk, en den kring van Mr. Willem Bilderdijk, en het wekken en versterken van belangstelling daarvoor.’⁹ Pas een kleine drie decennia na de oprichting van de Vereniging ging het bestuur de algemene culturele bewustmaking tot zijn kerntaak rekenen. Waar kwam die zedingsdrang opeens vandaan? Als het antwoord zich ergens in deze bundel laat vinden, dan wel in de bijdrage van Gjalte Zondergeld. De rode draad in zijn essay is de verbitterde persoon van August Heyting. Deze mislukte, rechts-nationalistische literator was ironisch genoeg de drijvende kracht achter de succesvolle Bilderdijk-herdenkingen van 1931. In verschillende steden vonden door notabelen en hoogwaardigheidsbekleders opgeluisterde bijeenkomsten en avonden plaats – zelfs de koninklijke familie gaf *acte de présence*. Heyting richtte zich op Bilderdijk, aldus Zondergeld, omdat dit ‘veelzijdig genie’ zich makkelijker liet populariseren dan Vondel. Die was al bekend genoeg. Bovendien was het betrekkelijk eenvoudig Bilderdijk te spannen voor de kar van een vaderlands- en koningsgezinde, conservatief-protestantse ideologie.

We moeten het Heyting nageven. Voor ’s dichters PR heeft hij zeer veel betekend, in directe en indirecte zin. Heyting en zijn vrienden belegden in 1931 lezingen en redevoeringen, richtten een nationaal Comité op dat bezet werd door niet minder dan 474 vips, onder wie veel politici en hoogleraren, publiceerden studies over Bilderdijk en zorgden ervoor dat ook de pers zich op de dichter stortte. Dat heeft niemand hem sindsdien nagedaan, althans niet op deze schaal. Heyting ging bovendien keihard de concurrentie met de Vereniging Het Bilderdijk-Museum aan. Hij constateerde niet ten onrechte dat de Vereniging zich beperkte tot archiefbeheer. Heytings Genootschap Willem Bilderdijk wilde de grote dichter juist populariseren, in een streven ‘de groote cultureele waarden zijner geschriften onder algemeen besef te brengen’. Heel succesvol was het Genootschap niet en het ging met Heyting zelf in 1949 ter ziele. Intussen had de Vereniging haar statuten in 1937 gewijzigd. Artikel 3, dat de kern van de verenigingsactiviteiten tot uitdrukking brengt, heeft Het Bilderdijk-Museum indirect te danken aan een wat dubieus genootschap van rechtse extremisten!

Voortaan was het aan de Vereniging om erover te waken dat Bilderdijk die aandacht zou krijgen die hij volgens haar statuten verdiende. Niet dat de Vereniging de enige was die zich voor de Bilderdijk-missie verantwoordelijk voelde. Emigranten van gereformeerde signatuur laadden

‘the second of Dutch poets’ in de vrachtruimte van trans-Atlantische schepen in en zo kwam Bilderdijk in de Verenigde Staten terecht. Aan gene zijde van de oceaan werd volgens George Harinck af en toe wat aandacht aan hem geschonken. In Calvin College, Grand Rapids, Michigan was er vooral vóór de Tweede Wereldoorlog een beetje (maar ook niet meer) belangstelling voor ‘the Holland language’, Bilderdijk inclusief. Aan Calvin College werkte ook Walter Lagerwey, die in 1958 promoveerde op *Bilderdijk and the German Enlightenment*, een degelijke maar sterk vanuit de orthodox-protestantse traditie geschreven studie. Af en toe bemoeide zich een enkele Amerikaan met Bilderdijk, niet gehinderd door veel kennis van zaken overigens. Het lijkt vooral een negentiende-eeuws beeld te zijn geweest dat in het grote emigratieland bleef hangen. Voor zover en zo lang men nog belangstelling had voor Nederland, werd Bilderdijks betekenis voor het vaderland uitvergroot.

Hoe verging het Bilderdijk in Nederland zelf, gedurende de eenenzeventig jaar na de wijziging van de statuten? De activiteiten van de Vereniging werden zoals gezegd wetenschappelijker, in die zin dat de universitaire omgeving waarin zij opereerde, haar de allure gaf van een serieuze club. Zo werden sinds 1931 de jaarvergaderingen opgeluisterd met een voordracht. Dat gaf de Vereniging academisch cachet, maar haar imago was en bleef protestants en haar omgang met Bilderdijk soms krampachtig apologetisch. Desondanks speelde de Vereniging in de door Wim Berkelaar beschreven controverses rondom Bilderdijks *Geschiedenis des Vaderlands* geen belangrijke rol (pas na zeven jaar reageerde de Vereniging op Geyls kritiek, zoals Joost Kloek in zijn bijdrage laat zien). De pijlen van Pieter Geyl waren vooral gericht op ‘de georganiseerde Bilderdijk-verheerlijking’ door het tot overmaat van ergernis ook nog eens foute Bilderdijk Genootschap. Berkelaar constateert dat historici van Fruin tot Smitskamp, Geyl meegerekend, Bilderdijk als geschiedschrijver ‘nuchter’ hebben beoordeeld. In latere beschouwingen sloeg die afstandelijke waardering evenwel in ademloze bewondering om. De recente, ‘postmoderne’ academische geschiedbeoefening heeft in Berkelaars ogen haar vermogen tot kritische evaluatie helaas verloren, ook ten aanzien van Bilderdijk. Het is enigszins geruststellend te weten dat deze misschien wat verbazingwekkende conclusie vooral is gebaseerd op lezing van een opstel van Frank Ankersmit, waarin Bilderdijks wijsgerig inzicht in de geschiedenis inderdaad tot buitensporige proporties wordt opgeblazen. Gelukkig maar dat de afgelopen decennia ook studies hebben voortgebracht, waarin in al dan niet bewuste aansluiting bij de ouden af en toe een nuchter oordeel werd geveld.

Kennelijk blijft het werk van Geyl tot in het heden controversen oproepen. Zijn in 1956 uitgegeven artikelenreeks ‘Een eeuw strijd om Bilderdijk’ legde zelfs de kiem voor een heuse affaire waarin de Vereniging de hoofdrol speelde. Over de kwestie die in deze affaire centraal stond, namelijk de ‘verdoezeling en vergoelijking’ van bepaalde, minder aangename aspecten van het leven en de daden van Willem Bilderdijk, handelt de bijdrage van Joost Kloek. In een fraai

stukje geschiedschrijving laat hij zien hoe de berisping van het verenigingslid Martien de Jong het gevolg was van een wat benauwend ‘groepsdenken’. Het belang van de groep (lees: bestuursleden behorend tot het protestantse volksdeel dat zich Bilderdijk als symbool had toegeëigend) stond voorop en daarnaast bepaalde het gezag van de onbetwiste leider (lees: Jacobus Wille) mede de uitkomst van de discussie. Het ging om smeugige zaken, in het bijzonder de verboden relatie tussen de gehuwde Willem en zijn jonge geliefde Katharina. De Vereniging, aldus De Jong, zou de bewijzen voor die buitenechtelijke escapade hebben verdoezeld. De affaire kwam naar buiten en dat heeft de Vereniging uiteraard geen goed gedaan. De consequentie ervan was wel dat de Vereniging, of althans haar bestuur, een stuk minder ‘introvert en eenzijdig’ werd. Haar signatuur bleef wat academisch, maar neocalvinistisch en apologetisch is zij inmiddels in het geheel niet meer.

Wie met Pim van Oostrum vrolijk grasduint in de correspondentie van de Vereniging Het Bilderdijk-Museum komt onvermijdelijk tot de conclusie dat ook in het verre verleden besturen zich zorgen hebben gemaakt om de omvang van het ledenbestand. In het eerste verenigingsjaar bestond de Vereniging uit niet meer dan 35 leden – inclusief vijftien bestuursleden! Toen de Vereniging eindelijk begon te groeien, was dat een gevolg van het aanboren van wat de toenmalige voorzitter Goslinga beschouwde als de ‘eigen kring’. In 1952, toen de honderd gepasseerd werd, riep Wille opgetogen: ‘De vlag uit!’ Van Oostrum heeft uit de briefwisselingen het ene juweeltje na het andere opgediept. Interessant voor deze beschouwing over de trouw van de Vereniging aan haar eigen statuten is een vraag die aan het begin van de jaren zeventig speelde. Lag het voor de hand dat de vereniging Het Bilderdijk-Museum met haar zustervereniging Het Réveil-Archief fuseerde? Blijkbaar niet, want uiteindelijk zou er slechts van enige samenwerking sprake zijn. Misschien is het maar goed ook dat Het Réveil-Archief niet naar de VU en het Bilderdijk-Museum niet naar de UvA wilde verhuizen. Zo kort na de affaire-De Jong had de samenklontering van geestverwanten het verkeerde signaal afgegeven. En ook het verenigingsbestuur dat zich begin jaren tachtig inliet met besprekingen over de opname van de collectie in het Letterkundig Museum in Den Haag, hield gelukkig de rug recht. Het Bilderdijk-Museum bleef een zelfstandige Vereniging met een (getuige de vele bezigheden waarvan de brieven verslag doen) onverminderd dynamisch bestuur.

De jaarlijkse voordrachten sedert 1931, maar vooral de lancering in 1984 (een jaar na de viering van haar vijfenzeventigjarig bestaan) van het tijdschrift *Het Bilderdijk-Museum* versterkte het academisch karakter van de verenigingsactiviteiten. Vanaf het begin was Marinus van Hattum in de gecombineerde functie van verenigings- én redactiesecretaris de spil van het tijdschrift. Degelijk en toegankelijk onderzoek, fraaie illustraties en variatie in de keuze van onderwerpen is de kern van het redactionele beleid geweest. Ellen Krol biedt in haar bijdrage een overzicht van de inhoud van de eerste drieëntwintig nummers. Biografie en bronnensignalering zijn van meet af belangrijke elementen in het tijdschrift geweest, maar veel aandacht ging tegelijk uit naar de

geestelijke nalatenschap van Bilderdijk en naar het geestelijk klimaat waarin hij leefde. Met de door zusterverenigingen uitgegeven tijdschriften kan het *Het Bilderdijk-Museum* de concurrentie uitstekend aan, lijkt Krol vast te stellen. Het tijdschrift, kortom, draagt zonder meer bij tot de bevordering van de wetenschappelijke ‘studie omtrent de persoon, het werk en de kring van Mr Willem Bilderdijk.’

Is Bilderdijk er ook ‘populairder’ op geworden, zoals Heyting zo graag had gewild? Nee, maar de dichter zelf had daar ook niet van wakker gelegen. ‘Om de gunst des volks heeft Bilderdijk niet gebedeld’, schreef de gereformeerde theoloog Bavinck al in 1906, ‘naar populariteit heeft hij nimmer gestreefd.’ In zijn bijdrage over de receptie van Bilderdijks poëzie merkt Piet Gerbrandy naar aanleiding van dit citaat op dat de Nederlandse natie de dichter inderdaad niet in het hart gesloten heeft. Het zijn ‘vooral in de achttiende en negentiende eeuw gespecialiseerde neerlandici en historici die zich met hem bezighouden’. Wel zijn er diverse pogingen geweest om Bilderdijk in de vaart der volkeren – niet alleen in Nederland, maar zoals gezien zelfs in Amerika – op te stoten. Gerbrandy wijst onder meer op de door Jan Bosch bezorgde, voorbeeldige editie van Bilderdijks *Ondergang der Eerste Wareld* (1959) en de dissertatie over het verbeeldingsbegrip in de Romantiek van Gert-Jan Johannes (1992). **Wim van den Berg, die als één van de nestors van het Bilderdijk-onderzoek deze bundel van een persoonlijke herinnering heeft voorzien, voegt aan dit rijtje een derde meesterwerk toe. In een korte hommage aan Jacob Smit beschrijft hij de indruk die diens opstel over ‘De kosmische zelfvergroting van de dichter bij Bilderdijk, Perk en Marsman’ (1957) jaren geleden op hem maakte.** Talrijke studies van hoog niveau zijn er sinds het tijdperk-Bavinck verschenen, **niet alleen over de dichtkunst maar ook over woordvorming en de metafysische dimensie van de taal. Jan Noordegraaf constateert in zijn overzicht van de aan Bilderdijk gewijde taalkundige studies dat er voor geleerden nog veel te doen valt....**

Opvallend is dat het bestuur van de Vereniging in honderd jaar Bilderdijk-onderzoek een voorname rol heeft gespeeld. Vooral de secretarissen Jacobus Wille, Jan Bosch en Marinus van Hattum zijn van cruciale betekenis geweest in het telkens opnieuw bedenken en uitvoeren van kleinere en grotere projecten, inclusief de alom bekende, prachtige brievenedities. Van werkelijke popularisering is het echter niet gekomen. Gerbrandy eindigt zijn bijdrage ook niet met een pleidooi voor de opname van Bilderdijks gedichten in eenentwintigste-eeuwse schoolboeken. Hij nodigt de ter zake kundigen, van studenten tot hooggeleerden, uit zich ‘met vuur en acribie’ op Bilderdijks oeuvre te storten. Ton van Kalmthout komt tot dezelfde conclusie. In het interbellum dook Bilderdijk weliswaar in schoolboeken op als heraut van de Romantiek, maar veel effect sorteerde dat niet. Ten eerste betrof het de minder succesvolle boeken. Ten tweede wisten zij de meester niet te redden uit de greep van het musealiseringproces dat door Conrad Busken Huet en Willem Kloos al in de negentiende eeuw op gang was gebracht. Hypergevoelig, bevlogen en rijk aan verbeeldingskracht: het waren kwalificaties die het uiteindelijk aflegden tegen eigenschappen

als retorisch, geleerd en vakkundig. Niet in het literatuuronderwijs leefde Bilderdijk voort, maar in het academisch onderzoek; niet de onderwijswereld schonk hem de aandacht die hij volgens de kenners verdiende, maar het door de culturele en intellectuele elite georganiseerde tentoonstellingen- en lezingencircuit. Bilderdijk, constateert Van Kalmthout, is na de Tweede Wereldoorlog definitief een museumstuk geworden.

De activiteiten rondom de Bilderdijk-herdenking van 1956 (alweer de vierde, na die van 1856, 1906 en 1931) hadden dan ook een opvallend museaal karakter. Zij werden georganiseerd door de Vereniging, die kennelijk bij de vorige herdenking haar les wel had geleerd. De secretaris Caron was de spil van de herdenking, toont Marinus van Hattum in zijn bijdrage aan. In de bestuursvergaderingen kwam een heel scala aan ideeën en plannen ter tafel, tot aan een polygoonfilmpje met ‘moordgrieten’ in de bijrol toe – over popularisering gesproken! In de calvinistische gelederen van het verenigingsbestuur stuitte het toneel op principiële bezwaren en een ‘geïllustreerd populair boekje’ of zelfs een ‘radio-hoorspel’ leek geschikter. Ervan overtuigd dat het grotere publiek Bilderdijk een warm onthaal zou geven waren de bestuursleden niet, als we tenminste mogen uitgaan van hun met soms wel erg veel ironie gelardeerde brieven. Al bleek de voornaamste doelgroep de weldenkende burgerij te zijn, de wens om Bilderdijk en zijn werk te populariseren leefde wel. Een comité werd opgericht met de taak een gedenkteken en een tentoonstelling te organiseren. De koningin leende zich voor de rol van beschermvrouwe en het comité van aanbeveling werd tamelijk rap gevuld met vooraanstaande lieden (al bedankten Geyl en twee De Gaay Fortman’s). Er vond een geslaagde bijeenkomst plaats in de Amsterdamse Westerkerk, de tentoonstelling reisde van Amsterdam naar Den Haag, Leiden en Haarlem, en de kranten brachten in enkele niet altijd even voordelige artikelen Bilderdijk en zijn herdenking in de publiciteit.

Bilderdijk is gedurende honderd jaar verenigingsleven zeker wetenschappelijker geworden. Aan vergoelijking doet de Vereniging niet meer, maar het streven Bilderdijk in het Nederlandse taalgebied te populariseren blijkt een gevecht tegen de bierkaai – en al helemaal als een bestuur zelf voor deze ambitie weinig enthousiasme op weet te brengen. Zo was het althans in 1976: ‘Op het voorstel van mevr. Schregel (schriftelijk ingediend) om een prijsvraag uit te schrijven en de winnaar te belonen met een prachtexemplaar van de Ferdinand Huijck [een roman van Jacob van Lennep], wordt niet ingegaan als zijnde niet overeenkomstig het wetenschappelijk karakter van onze vereniging.’¹⁰ De overweging van het bestuur lijkt me in strijd met artikel 3 lid 1, maar wellicht is dat een kwestie van interpretatie. Het idee als zodanig is zo slecht nog niet. Het probleem schuilt natuurlijk vooral in uitvoerbaarheid. De Vereniging en haar bestuur (en dan vooral de secretarissen) moeten het ook maar allemaal kunnen trekken. Aan energie ontbreekt het echter niet. De Vereniging zal zich conform de statuten blijven richten op studie en onderzoek, met

op de achtergrond de droom van popularisering. Wie zich ooit serieus met Bilderdijk heeft ingelaten, weet dat hij dit alles meer dan waard is.

¹ Notulen bestuursvergadering dd 22 april 1986, punt 6 (jaarvergadering).

² Notulen bestuursvergadering dd 13 december 1986, ‘N.a.v. het punt datum volgende best. verg.’

³ Agenda en notulen algemene ledenvergadering dd 14 december 1974, punt 11.

⁴ J. Postmus, ‘Bilderdijk als calvinistisch Nederlander’, *Mr Willem Bilderdijk. Uitgegeven op machtiging der Bilderdijk Commissie A.D. MCMVI* (Pretoria, etc., 1906), 67-98, 75, 79, 85.

⁵ H.W.E. Möller, ‘Bilderdijk’s verhouding tot de roomsch katholieken’, *Mr Willem Bilderdijk*, 173-193, 174-175, 185.

⁶ A. Brummelkamp, ‘Bilderdijk beschouwd als profeet’, *Mr Willem Bilderdijk*, 195-208, 204.

⁷ M.C. Nieuwbarn O.P., ‘Het filosofisch element in de werken van Mr Willem Bilderdijk’, *Mr Willem Bilderdijk*, 99-107, 100-102.

⁸ ‘Statuten der Vereeniging: “Het Bilderdijk-Museum”’, vastgelegd 2 april 1908 en goedgekeurd bij KB op 9-05-1908 (Staatsblad no. 742), artikel 1: ‘Het doel der Vereeniging is het oprichten, openbaar tentoonstellen, onderhouden en aanvullen van eene verzameling handschriften, boeken, portretten, prenten, documenten en persoonlijke herinneringen, Mr. WILLEM BILDERDIJK, zijn werk en zijn tijd betreffende.’

⁹ ‘Statuten en huishoudelijk reglement der Vereeniging Het Bilderdijk-Museum te Amsterdam opgericht in 1908’, dd 13 februari 1937, artikel 3.

¹⁰ Notulen bestuursvergadering dd 18 december 1976.